

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

Helyismereti - Irodalmi - Művészeti folyóirat

3. évf. 10.sz. 2012/2.

www.vasarhelyilatohatar.hu

Kiadja:

HDK Hód-Biotech Kft. Hód Kiadó

Felelős kiadó:

Fuchsz Máté ügyvezető

Szerkesztőség:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

6800 Hódmezővásárhely,

Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2.

E-mail:

benakk@gmail.com

Telefon:

+ 36 20 280 2529

Főszerkesztő:

Benák Katalin

Helyismereti szerkesztő: Borus Gábor

Irodalmi szerkesztő: Simon Ferenc

Művészeti vezető: Bányai Béla

Képszerkesztő: Gaál Györgyi

Szerkesztők:

Soós Csilla és Fenyvesi Félix Lajos

Nyelvi lektorok:

Petróczi Sándorné és Takátsyné Farkas Irén

Logó: Bartha Gábor

Nyomda:

Szoliter Nyomda, Hódmezővásárhely,

Benkő István nyomdavezető

M.sz. 5-13/2011

Megjelenik:

negyedévente

Kapható:

LIRA KÖNYVESBOLT PETŐFI UTCA

EMLÉKPONT - ANDRÁSSY ÚT

KÁLVIN ANTIKVÁRIUM ÉS KÖNYVESBOLT

TOURINFORM Iroda

MAGYAROK BOLTJA - Lázár utca

NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁR

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR SZERKESZTŐSÉGE

Megrendelhető:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

E-mail: benakk@gmail.com**Telefon:** + 36 20 280 2529**Átutalással:**

Raiffeisen Bank Rt. 12067008-00149806-00100007

A 2012. évre 1.500,-Ft + 900,-Ft postaköltség.

Előfizethető:

Személyesen a szerkesztőségben vagy a

Németh László Városi Könyvtárban.

©Vásárhelyi Látóhatár. Minden jog fenntartva!

HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010

Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelvi ellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget. Kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Adatvédelmi nyilatkozatunk megtekinthető a

www.vasarhelyilatohatar.hu oldalon.

ELFEDETT MŰLT

A GÖRÖGKELETI TEMPLOM MELLETT FÖLTÁRT KRIPTA

A város szívében álló görögkeleti templom épülete a város történelmének, Hódmezővásárhely sokszínűségének büszke hirdetője. A templom mellett több, a belvárosban ma is álló, eklektikus stílusban született, patinás épület az egykor jelentős számú ortodox közösség hagyatékának tekinthető. Ma már a templomot alapító családoknak és a 19. században a város és az egyházközség hétköznapi életében jelentős szerepet vállaló, tehető kereskedőknek sem élnek egyenes ági leszármazottai a városban. A hódmezővásárhelyi görögkeleti egyházat először az aradi püspökség, 1896-tól 1918-ig a Temesvári Görögkeleti Szerb Püspökség, majd 1926-tól a Budai Püspökség pasztorálta. 1932-től mint autokephal görög alapítású görögkeleti egyház közvetlenül Konstantinápoly alá tartozott, jelenleg pedig a Budai Szerb Ortodox Egyházmegyéhez rendelt, így nem is csoda, hogy nem öröklődött az utókorra a templom körüli temetkezések története. Egyedül a templom déli oldalfalába utólag elhelyezett faragott sírkövek árulkodnak a szent földben nyugvó egykori hívekről. Még a város nagy történetírója, Szeremlei Sámuel sem említi őt kötetes művében a Görögkeleti templom körüli temetkezéseket, pedig ő még hallhatott ezekről a szertartásokról, hiszen a kőkeresztek és a 2011-ben végzett kutatások eredményei alapján legkésőbb az 1850-es években még temetkeztek a templom körüli kriptákba. Tették mindezt annak ellenére, hogy Mária Terézia 1775-ös rendelete óta elvben tilos volt a templomokba és templomkertekbe történő temetés. Emellett a görögkeletieknek 1790-ben már elkülönült temetőjük is volt. Ezért is történhetett meg 1947-ben, amikor a templomtól délre található egyik kriptáé beszakadt, már csak az egykori

sírkereztékéből lehetett tudni, hogy egy temetkezési hely került elő. A Független Újság 1947. december 5-én adott hírt a templom körüli parkírozás munkálatai során beszakadt kriptáról. Később, december 10-én pedig arról cikkeztek, hogy a kriptáé boltozatát visszafalazzák és egy későbbi időpontban feltárják, melyre dr. Banner Jánost, a szegedi Archeológiai Intézet vezetőjét kérik fel. Csordás István 1967-ben elkészült kéziratában, Ménesi Demeter főgondnok elbeszélései alapján, az olvasható, hogy a kézirat elkészítését megelőző években a templom és a Petőfi Művelődési Központ közötti területen egy teherautó alatt beszakadt az egyik kriptáé teteje. Csordás István, nyilván Ménesi Demetertől tudta azt, hogy a templom körül több kriptás temetkezés van, és helyesen nem egyes számban, valamint nem templom alatti kriptákról tudósít. Leírja ugyanakkor azt is, hogy a kriptáé feltárás és helyreállítás helyett, mindenféle előzetes dokumentálás nélkül, építési törmelékkel töltötték fel. 2011-ben a templom és a volt Petőfi Sándor Művelődési Központ felújítása és átépítése során három kriptás temetkezési hely került elő. Ezek közül kettő a templomtól délre, egy pedig a templomtól északra helyezkedett el. Lejárattuk a nyugati oldalon volt és egy kivétellel a halottakat fejfel keletnek helyezték a kriptákba. A kripták közül kettő ép, egy pedig beomlott állapotban került elő. A templomtól délre található nyugati kriptának építési törmelékkel feltöltött maradványát tudtuk dokumentálni. Amennyiben mindkét fentebb említett beszámolót hitelesnek tekintjük, úgy arra kell gondolnunk, hogy az 1947-ben beszakadt és visszafalazott kriptáé a 1960-as években újra beszakadt, de ekkor azt már nem állították helyre. Mivel a Petőfi Sándor Művelődési

KÖNYVAJÁNLÓ

Bár még friss a nyomdafesték Kőszegfalvi Ferenc helytörténész által szerkesztett vásárhelyi népmesegyűtemény lapjain, máris sikeres könyvbemutatót tartott a könyv felelős kiadójaként jegyzett Németh László Városi Könyvtár.

A mesegyűtemény címekeént megjelenő „Szélike királykisasszony” nyilván nem ismeretlen az olvasóközönség számára, ahogyan „A kiskakas gyémánt félkrajcárja” sem. De vajon közülünk ki tudta eddig, hogy szűkebb pátriánk történeteit? Ezek Török Károly és Arany László gyűjtéseiként már évtizedekkel ezelőtt megjelentek más mesegyűteményekben is. E kötetben Kiss Lajos, Kálmány Lajos neve is a mesegyűjtők között szerepel.

A mesegyűtemény különlegessége éppen az, hogy a kevésbé közismert, Vásárhelyen egykor összegyűjtött népmesék, mondák, vallásos történetek is helyet kaptak benne. Különleges „történelem” tárul az olvasó elé, amikor pl. a Tisza keletkezéséről kiderül, hogy maga Jézus Krisztus szántotta aranyos ekével a borozdát az útjának, vagy Taksony vezér állította meg honfoglaló eleinket Mártély területén azzal, hogy MÁR TÉL van, itt maradunk! Nem kevésbé érdekes a már-már szociográfiai pontosságú történet a gyermekként elrabolt, majd janicsárként szüleihez találó fiatalemberről.

Természetesen hagyományos mesék foglalják el a kötet jelentős részét, az aranyhajú királykisasszony éppen úgy nem hiányozhat belőle, mint az okos vagy a bolond ember tipikus története. Jót mulatunk a halált is kicelező, furfangos öregasszonyon, vagy a medve és a nyúl nem kevésbé ötletes futóversenyén.

A szép kiállítású kötet hangulatos borítója Hézső Ferenc festőművész kezét dicséri. A kötet lapjain illusztrátorként kisgyermek, a Szent István Általános Iskola, a Mária Valéria Keresztény Óvoda, valamint az Égből pottyant Evangélikus Óvoda kis művészeinek igazi gyermekrajzai láthatóak.

Hegyiné Csernus Judit

Szélike királykisasszony.
Hódmezővásárhelyi népmesék és mondák.
Szerk.: Kőszegfalvi Ferenc. Kiad. Németh László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely, 2012. „Norma” Nyomdász Kft.

központ 1950-re készült el és az elbeszélésben szereplő teherautó is oda érkezett, elképzelhetetlen, hogy mindkét forrás ugyanarra az esetre vonatkozzon. Ezt támasztja alá az is, hogy a kripták feltárása során egyik esetben sem figyeltünk meg utólagos javítást, és az is nagy biztonsággal kijelenthető, hogy nem volt több temetkezési hely a templom környezetében. 2011-ben a felújítás előrehaladtával vált egyre sürgetőbbé a temetkezési helyek megismerése. Pontos információk hiányában ugyanis a térrendezést és a további közművesítést nem lehetett folytatni, ezért először a kripták méreteinek és kiterjedésének meghatározásához, valamint statikai felméréséhez részben fel kellett azokat tární. Ez azt jelentette, hogy kívülről az oldalfalak mentén körbeásták a két, még meglévő kriptát. Ezt követően született döntés a kripták megőrzéséről, valamint az északi oldalon időközben megsérült temetkezési hely helyreállításáról. Ezúttal azonban a munkálatok mindvégig régész és más szakemberek (pl. antropológus) jelenlétében zajlottak. Megfigyeléseink során elsődleges feladatunk a kriptákba eltemetett személyek számának, korának és nemének meghatározása volt. Emellett törekedtünk a temetkezési rítus egyes elemeinek felismerésére és dokumentálására is. A felújítási és helyreállítási munkálatok csak két kriptát érintettek, azonban a pontosabb kép megismeréséhez szükség volt a harmadik, korábban beomlott kripta dokumentálására is, melyet a másik két kripta helyreállításával párhuzamosan végeztünk el. Vizsgálataink során sikerült megállapítani az egyes kriptákba eltemetett személyek hozzátvetőleges számát, nemét, és korát, valamint a temetkezési rítus elemeinek rekonstruálására is lehetőségünk nyílt. A három kriptában összesen 31 ember maradványait azonosítottuk. A 3. számú kripta egy része beomlott, így itt nem volt lehetőség a teljes felmérés elvégzésére.

A temetkezések kora a 1800 és 1859 közé tehető. A kor és nemek szerinti eloszlásból az látható, hogy családi kriptákról lehet szó. Erre utal az osztatlan belső tér is. Minden esetben a ledöngölt agyagpadlóra helyezett téglasorra tették a fenyőfa deszkákból készített, több esetben díszes, lencseszerűen domború szegekkel kiveret, vagy festett koporsókat, melyek nemcsak egymás mellé, hanem egymásra is kerültek. Szerves anyagok a rossz klíma miatt minimális mennyiségben maradtak meg, ezek főleg a fenyődeszka-koporsók maradványai, illetve csipke foszlányok voltak. Ebben az esetben nem találtunk a jászberényi, hasonló korú katolikus kriptában megfigyelt teljes öltözetet, vagy ép, festett koporsófeliratot. A kripták belső mérete kb. 3 x 4 méter volt. Méretét tekintve a 2. számú kripta volt a legkisebb, mégis ide temették el a legtöbb embert. A lejárati előtti részt szabadon hagyták, ugyanakkor a délnyugati sarokban 5 ember maradványai kerültek elő nem anatómiai rendben, vagyis a koporsók elkorhadása után ide húzhatták

be a maradványokat és folytatták a kriptába történő temetkezést, egészen addig ameddig újra meg nem telt, ugyanis itt horizontálisan egy, vertikálisan 2 sorban összesen 10 temetkezést figyeltünk meg, ami nagyjából megfelel a kripta kapacitásának. Az egyik temetkezést egy 1851-es 2 krajcáros érme keltezte. Valamennyi kripta felmérését követően megállapítható, hogy az egyes kriptákba eltemetettek egyenként nem azonosíthatók, ugyanakkor az egyes kriptákban nyugvó családok neve a különböző források alapján nagy bizonyossággal megadható lesz. A kriptába történő temetkezés a 20. század elején szűnt meg. Az Arany temetőben négy kripta van még ma is, melyek közül a legfiatalabb az 1870-ben a kápolna alatt épített Szilárdy-Lotta család kriptája. Ezt a költséges, ugyanakkor kétségtelenül helytakarékos temetkezési módot csak a tehetősebb családok engedhették meg maguknak. A „tiltott” templom körüli temetkezés kiváltsága pedig csak az egyház egykori előljárói és családjaik számára lehetett elérhető. A templomhajó déli falába helyezett néhány kő sírkereszt tanúsága alapján a Konstantinovics, Móiszsics és Teodosz családok egyes tagjait biztosan a templom körüli kriptákba temethették, ugyanakkor szembeutó, hogy nincs minden név feltüntetve a sírköveken. A még meglévő halotti anyakönyvekben, eddig két esetben sikerült a temetkezés helyére vonatkozó adatot találni: Daniel Mojsics és Konstantinovics Pál neve mellett a következő bejegyzés szerepel: „a szentély jobb oldalán lévő kriptába temetve”. A nekik emléket állító sírkövek, ma is a templom oldalában láthatók. A sírkő állítás szokása nemcsak az aknasíros temetkezésnél, hanem a földalatti kriptás temetkezések esetében is általános volt, mivel itt nem volt föld feletti épített rész, ahova emléktáblát lehetett volna helyezni. Ezért található a legtöbb hasonló korú, még ma is álló görögkeleti templom mellett több-kevesebb sírkő másodlagos helyzetben. A hódmezővásárhelyi Görögkeleti templom mellett eredetileg több sírkő is lehetett.

A múzeumnak, különös tekintettel az előírások, szakszerű és biztonságos – a kegyeleti szempontokat is figyelembe vevő munka feltételeinek megteremtésén túl a régészet és a néprajz határán álló időszak temetkezési szokásaira vonatkozó értékes adatok és megfigyelések rögzítésére is sikerült lehetőséget teremteni. A sírok exhumálására nem került sor, minden emberi maradvány és tárgy az eredeti helyén került megőrzésre. Munkánkat mindvégig segítették a beruházást irányító önkormányzat és a kivitelezést végző cégek, akik nélkül most sem sikerült volna Hódmezővásárhely múltjának egy feledésbe merült mozaikját feltárni. Ezzel, egy több mint fél évszázados „adósságot” sikerült kiegyenlíteni. Maradtak még nyitott kérdések, ezekre a további kutatásoknak kell majd választ adniuk.

Csányi Viktor
Fotó: a szerző felvétele